

УДК 658.15: 330.354

БЛИК Г.Г., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв,
УкраїнаБлик Ганна Георгіївна – аспірант Миколаївського державного
гуманітарного університету ім. Петра Могили.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ТЕОРЕТИКО-

У статті розглянуто ефективність використання фінансових ресурсів суб'єктами господарювання як мікроекономічний фактор економічного зростання. Запропоновано методичку аналізу ефективності фінансових ресурсів.

The efficiency of the enterprises financial resources usage is regarded in the article as a microeconomic factor of the economic growth. The technique of such efficiency analysis is offered.

В умовах переходу національної економіки на ринкові рейки, коли після 15 років незалежності Україна все ще знаходиться в економічній скруті і не спостерігається необхідних структурних зрушень, проблема забезпечення стійкого і якісного економічного зростання стоїть все ще дуже гостро.

Економічне зростання є довгостроковою тенденцією розвитку національного господарства (на відміну від короткострокових коливань), яка виражається в зростанні національного виробництва (показника ВВП).

Більшість вітчизняних вчених, які займаються питаннями економічного зростання, основну увагу приділяють його макроекономічним факторам.

Так, А.Л. Бобров [1], М. Діба [2] і Р.Мудрак [3] в якості основного фактору забезпечення стійкого економічного зростання називають оптимальну державну регуляторну політику. О.Г.Осауленко [4] аналізує такі фактори забезпечення стійкого якісного зростання економіки України, як: оптимальне поєднання

заходів монетарної та фіскальної політики, прогресивні структурні зрушення в доходній структурі та структурі кінцевого споживання ВВП, в структурі валової доданої вартості, оптимальний темп інфляції, вдосконалення кредитної політики банківського сектору України, тощо. О. Пустовойт [5] перелічує наступні фактори економічного зростання: зростання індексу продуктивності використання первинних речовинно-енергетичних ресурсів (співвідношення ВВП і їх вартості), зміцнення національної грошової одиниці, перерозподіл платоспроможного попиту населення між окремими секторами споживчого ринку, зростання обсягу інвестицій як наслідок створення сприятливого інвестиційного середовища. Деякі вітчизняні науковці наполягають на таких чинниках забезпечення сталого економічного розвитку, як досягнення конкурентоспроможності вітчизняної економіки [6], її оновлення на інноваційній основі [7], розвиток ринку праці [8], активізація підприємницької діяльності [9], лібералізації руху капіталів [10] тощо.

Макроекономічні явища, одним з яких є економічне зростання, є виразом, певним агрегатом мікроекономічних. Так, наприклад, прибуток підприємств є одним з основних елементів ВВП за доходами [11]. Чим істотніше збільшиться частка прибуткових суб'єктів господарювання і середня сума прибутку кожного окремого підприємства, тим більшим буде і зростання ВВП.

Аналогічно сказаному вище: деякі макроекономічні фактори економічного зростання мають в своїй основі мікроекономічні, які діють в межах кожного з підприємств. І коли їх дія поширюється на переважну більшість суб'єктів господарювання, можна казати про наявність певного макроекономічного чинника.

Особливо це стосується зростання обсягу інвестицій, залучених фінансових ресурсів. При слові "інвестиції" в контексті теми економічного зростання в першу чергу спадають на думку іноземні інвестиції. Але основну масу інвестицій (більше 80-90% протягом останніх років) складають кошти з вітчизняних джерел. Більше того, Україні досі притаманна модель розвитку, яка базується на інвестиційних коштах господарюючих суб'єктів (власний капітал, амортизаційні відрахування і т.п.). Але в останні роки простежується тенденція залучення в якості інвестицій кредитних ресурсів банків та інших фінансових посередників, коштів населення і т.п. (і вона має зростати – як в розвинутих світових економіках) [5].

Для суб'єктів господарювання названі інвестиційні кошти є фінансовими ресурсами (зобов'язаннями) і відображаються в пасиві балансу (за винятком амортизаційних відрахувань). І лише в разі ефективного використання цих ресурсів кожне окреме підприємство зможе досягти стабільної прибутковості в довгостроковому періоді.

Об'єднуючи висловлені вище ідеї про прямий зв'язок між зростанням прибутковості кожного підприємства і економічним зростанням країни, висловимо основну ідею даної роботи: ефективність використання фінансових ресурсів суб'єктами господарювання є одною з передумов економічного зростання. В цьому контексті виникає питання про оцінку ступеня цієї ефективності і спосіб управління нею (принаймні, її контролю, планування), а саме теоретико-методологічний аспект, зокрема набір показників ефективності використання фінансових ресурсів кожним окремо взятим суб'єктом господарювання, сам метод їх обчислення і т.п. Виходячи зі сказаного, основним завданням даної роботи є побудова методологічного підходу до визначення ефективності використання фінансових ресурсів на підприємстві і управління нею (природно, в напрямку збільшення).

Для реалізації зазначеного завдання автором був обраний популярний сьогодні в економічних науках метод факторного аналізу, оскільки він дозволяє різнобічно і глибоко дослідити сутність досліджуваного явища. Одразу слід зазначити, що він є неоднорідним за своєю суттю: в його межах виділяють стохастичний і детермінований факторний аналіз. Перший з них є зараз дуже широко вживаним дослідниками-економістами і заснований на побудові економетричних моделей (найчастіше, регресійних) на основі обробки масивів статистичних даних. Другий такої обробки не передбачає і за суттю є логічним аналізом досліджуваного явища з наступним математичним виразом результату.

Система називається детермінованою, якщо за заданих початкових умов вона переходить в єдиний, визначений стан; система називається імовірнісною, якщо за одних і тих же початкових умов вона може переходити в різні стани, що мають різну вірогідність [12]

Можливість застосування конкретних прийомів факторного аналізу у разі жорстко детермінованого підходу має значно менше обмежень в порівнянні із стохастичним підходом. Якщо побудована економічно обґрунтована модель, то вона може бути проаналізована за допомогою, практично, будь-якого прийому факторного розкладання, причому результати аналізу не матимуть значущої відмінності. Навпаки, стохастичне моделювання має значно більше обмежень; зокрема, залежно від того, сукупність яких даних знаходиться у розпорядженні аналітика або може бути їм сформована, залежить можливість застосування того або іншого методу факторного аналізу.

Крім того, стохастичний факторний аналіз більш відповідає дослідженню зовнішніх відносно суб'єкта господарювання факторів, а детермінований – внутрішніх. Тому в якості методологічної основи аналізу ефективності використання фінансових ресурсів підприємства автором був обраний саме метод детермінованого факторного аналізу.

В якості критеріїв ефективного використання фінансових ресурсів підприємства більшість визнаних фахівців з фінансового аналізу називають наступні: кількісні – зростання величини прибутку на одиницю необоротних активів [12-14] і на одиницю власного капіталу [15-17] (як вираз ефективності інвестицій у основний капітал і у власний капітал відповідно), якісні (в сенсі розподілу ресурсів) – підтримання оптимальної ліквідності [12, 15-17] і політики фінансування підприємства [12-17].

Виходячи з даних вимог, автор використовував чотири показники ефективності використання фінансових ресурсів на підприємстві, а саме: рентабельність необоротних активів за чистим прибутком,

Таблиця 1

Фактори, що використовуються в моделях, і пояснення до них

Фактор	Значення у фінансовій звітності	Умовне позначення
оборотні активи	Ф.№1 р.260	ОА
витрати майбутніх періодів	Ф.№1 р.270	ВМП
запаси	Ф.№1 р.100-140	З
векселі одержані	Ф.№1 р.150	ВО
дебіторська заборгованість	Ф.№1 р.160-210	ДЗ
поточні фінансові інвестиції	Ф.№1 р.220	ПФІ
грошові кошти та їх еквіваленти	Ф.№1 р.230-240	ГК
інші оборотні активи	Ф.№1 р.250	ЮА
необоротні активи	Ф.№1 р.080	НА
нематеріальні активи	Ф.№1 р.010	НМА
незавершене будівництво	Ф.№1 р.020	НБ
основні засоби	Ф.№1 р.030	ОЗ
довгострокові фінансові інвестиції	Ф.№1 р.040-045	ДФІ
довгострокова дебіторська заборгованість	Ф.№1 р.050	ДДЗ
відстрочені податкові активи	Ф.№1 р.060	ВПА
інші необоротні активи	Ф.№1 р.070	ІНА
поточні активи	Ф.№1 р.260	ПА
поточні пасиви	Ф.№2 р.620	ПП
короткострокові кредити банків	Ф.№1 р.500	ККБ
пот. заборгованість за довгостроков. зобов'язаннями	Ф.№1 р.510	ПЗДЗ
векселі видані	Ф.№1 р.520	ВВ
кредиторська заборгованість	Ф.№1 р.530	КЗТ
поточні зобов'язання за розрахунками	Ф.№1 р.540-600	ПЗР
інші поточні зобов'язання	Ф.№1 р.610	ІПЗ
чистий прибуток або чистий збиток	Ф.№2р.220(225)	ЧП
активи	Ф.№1 р.280	А
власний капітал	Ф.№1 р.380	ВК
статутний капітал	Ф.№1 р.300	СК
пайовий капітал	Ф.№1 р.310	ПК
додатковий капітал	Ф.№1 р.320-330	ДК
резервний капітал	Ф.№1 р.340	РК
нерозподілений прибуток або непокритий збиток	Ф.№1 р.350	НП
неоплачений капітал	Ф.№1 р.360	НК
вилучений капітал	Ф.№1 р.370	ВлК
забезпечення наступних витрат і платежів	Ф.№1 р.430	ЗНВП
доходи майбутніх періодів	Ф.№1 р.630	ДМП
довгострокові пасиви	Ф.№1 р.480	ДП

При цьому як критерій факторного розкладання використовувалась класифікація складу активу і пасиву балансу (форма №1), прийнята у практиці вітчизняного бухгалтерського обліку [18]. Цей крок на перший погляд здається нелогічним. Але слід пам'ятати, що завданням факторного аналізу в цьому випадку є не тільки визначення ефективності (про неї свідчить власне значення показника і без факторного розкладання), а й інформаційна

підтримка управління ефективністю використання фінансових ресурсів. Такий критерій факторного розкладання обраний саме з подібною метою. Механізм реалізації цього завдання буде наочно продемонстровано нижче.

Джерелом вихідних даних для аналізу є фінансова звітність суб'єкта господарювання, а саме форми №1 і №2.

Модель рентабельності необоротних активів за чистим прибутком (РНА) має наступний

$$P_{НА} = \frac{ЧП}{НА} = \frac{ЧП}{ОЗ + НМА + НБ + ДФІ + ДДЗ + ВПА + ІНА} \quad (1)$$

Нормативне значення – 0,05 [19, стор. 128].

Модель рентабельності власного капіталу за чистим прибутком (РВК) має наступний вигляд (формула (2)):

$$P_{ВК} = \frac{ЧП}{ВК} = \frac{ЧП}{СК + НП + ПК + ДК + РК + НК + ВЛК} \quad (2)$$

Нормативне значення – 0,1-0,4 [17, стор.121], середнє - 0,25

Модель коефіцієнта поточної ліквідності (КПЛ) має наступний вигляд (формула (3)):

$$K_{ПЛ} = \frac{ПА}{ПП} = \frac{З + ВО + ДЗ + ПФІ + ГК + ІОА}{ККБ + ПЗДЗ + ВВ + КЗТ + ПЗР + ПЗ} \quad (3)$$

Нормативне значення – 1-2 [17, стор.121], середнє – 1,5

Модель коефіцієнта фінансування (КФ) має наступний вигляд (формула (4)):

$$K_{Ф} = \frac{ВК + ЗНВП + ДМП}{ДП + ПП} = \frac{ВК + ЗНВП + ДМП}{ДП + ККБ + ПЗДЗ + ВВ + КЗТ + ПЗР + ПЗ} \quad (4)$$

Нормативне значення – 1 і більше [19, стор. 137]

Визначення впливу факторів на кожен з результатуючих показників відбувається методом ланцюгових підстановок. У багатьох дослідників він викликає великі сумніви, і вони пропонують натомість кожен свій метод – диференціального числення, індексний, простого додавання нерозподіленого залишку, зважених кінцевих різниць, логарифмічний і, нарешті, інтегральний метод, якими прихильниками якого є А. Д. Шеремет та Р. С. Сайфулін. Автор погоджується з точкою зору видатного вченого В.В.Ковальова, який все ж таки відстоює метод ланцюгових підстановок. [12, стор.105].

В процесі розрахунків для чотирьох цільових показників визначається величина впливу на них кожного з використаних в даній моделі факторів, а потім – еластичність впливу (на скільки зміниться даний показник-критерій при зміні даного фактору на 1 грн., оскільки саме така межа істотності відображення даних у фінансовій звітності).

Механізм і загальна логіка розрахунків наведені в таблиці 2.

Отримані в процесі розрахунків показники еластичності значно полегшують процес фінансового планування на наступний період

(складання прогнозного балансового звіту) за критерієм оптимальності значень показників ефективності використання фінансових ресурсів підприємства. Тобто, в цьому випадку можна казати про управління такою ефективністю (чи, принаймні, його інформаційне забезпечення). Наведемо простий наочний приклад.

Поточне значення коефіцієнта фінансування складає 0,7492 при нормативі 1. Отже, необхідне зростання коефіцієнта має зрости на $(1-0,7492) = 0,2508$ од. За результатами факторного аналізу еластичність за кредиторською заборгованістю складає $(\square 0,0004)$, за поточними зобов'язаннями за розрахунками – $(-0,0006)$, за власним капіталом і за довгостроковими пасивами – 0,0004, за іншими поточними зобов'язаннями – 0,0015.

Отже, можливі варіанти рішень на наступний звітний період: зменшення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги на $0,2508/0,0004=627$ тис. грн.; зменшення поточних зобов'язань за розрахунками на $0,2508/0,0006=418$ тис. грн.; збільшення власного капіталу на $0,2508/0,0004=627$ тис. грн.; зменшення довгострокових пасивів на 627 тис. грн.; зменшення інших поточних зобов'язань на $0,2508/0,0015=167$ тис. грн.

Отже, підсумовуючи проведену роботу,

Таблиця 2

Механізм і загальна логіка розрахунків

НАЗВА ПОКАЗНИКА			$Y_0(X_{01}, X_{02}, X_{03}, \dots, X_{0n})$		Норматив	Y_N
Базове значення коефіцієнта						
Фактори	Базове значення	Поточне значення	Проміжне значення коефіцієнта	Вплив фактору	Еластичність за фактором	
Фактор 1	X_{01}	X_{11}	$Y_{01}(X_{11}, X_{02}, X_{03}, \dots, X_{0n})$	$Y_{01} - Y_0$	$(Y_1 - Y_0) / (X_{11} - X_{01})$	
Фактор 2	X_{02}	X_{12}	$Y_{02}(X_{11}, X_{12}, X_{03}, \dots, X_{0n})$	$Y_{02} - Y_{01}$	$(Y_1 - Y_0) / (X_{12} - X_{02})$	
Фактор 3	X_{03}	X_{13}	$Y_{03}(X_{11}, X_{12}, X_{13}, \dots, X_{0n})$	$Y_{03} - Y_{02}$	$(Y_1 - Y_0) / (X_{13} - X_{03})$	
...	
Фактор n	X_{0n}	X_{1n}	$Y_{0n}(X_{11}, X_{12}, X_{13}, \dots, X_{1n})$	$Y_{0n} - Y_{0(n-1)}$	$(Y_1 - Y_0) / (X_{1n} - X_{0n})$	
Поточне значення коефіцієнта			$Y_1 = Y_{0n}(X_{11}, X_{12}, X_{13}, \dots, X_{1n})$	базове значення / норматив		Y_0 / Y_N
Зміна коефіцієнта			$Y_1 - Y_0$	поточне значення / норматив		Y_1 / Y_N

можна сказати, що, наголошуючи на необхідності забезпечення стійкого і якісного економічного зростання в нашій державі, більшість вітчизняних науковців зосереджують увагу на його макроекономічних чинниках. Разом з тим, оскільки прибуток суб'єктів господарювання є вагомою частиною ВВП, то логічним є твердження, що забезпечення зростання суми прибутку на основній масі підприємств матиме наслідком і зростання ВВП. В свою чергу, одним з факторів забезпечення

прибутковості суб'єктів господарювання є ефективне використання (включаючи аналіз і планування) фінансових ресурсів. Автором розроблена методика оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємства, яка дозволяє також отримувати інформацію для управління цією ефективністю за допомогою фінансового планування на наступний звітний період. Розроблена методика передбачає використання інформації лише із стандартної бухгалтерської звітності, тому є універсальною

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобров А.Л., Папенів К.В. Роль держави в досягненні устійливого розвитку // Вестник МГУ. Серія 6. Економіка. — 2005. — № 1. — С. 106-120.
2. Діба М. та ін. Теоретико-методологічні основи господарського регулювання в сучасній економічній системі // Економіка України. — 2005. — № 10. — С. 42-48.
3. Мудрак Р. Державна регуляторна політика як складова економічного розвитку // Економіка України. — 2006. — № 7. — С. 34-41.
4. Осауленко О.Г. Стійке економічне зростання: макроекономічна політика та державне регулювання / Монографія. — К.: 2001. — 84 с.
5. Пустовийт О. Кількісна та якісна складові економічного розвитку України: управлінські аспекти. // Економіка України. — 2006. — № 2. — С. 20-26.
6. Мочерний С. Національний та економічний суверенітет країни // Економіка України. — 2005. — № 10. — С. 4-14.
7. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України // Економіка України. — 2006. — № 8. — С. 35-40.
8. Харашівлі Ю. Системне моделювання соціально-економічного розвитку України // Банківська справа. — 2006. — №3. — С. 46-65.
9. Шнипко О.С. Державна підтримка вітчизняного виробника як засіб забезпечення його конкурентоспроможності // Фінанси України. — 2005. — №11. — С. 52-60.
10. Головка В. Макроекономічний аналіз економіки України на основі рахунків фінансових потоків // Банківська справа. — 2005. — №3. — С. 3-31.
11. Палехова В.А. Макроекономіка. — Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2001. — 188 с.
12. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 416 с.
13. Ковалев А.И., Привалов В.П. Анализ хозяйственного состояния предприятия. — М.: Центр экономики и маркетинга, 1999. — 369 с.
14. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности: Учебное пособие. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 169 с.
15. Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование): Науч.-метод. издание /Под ред. А. В. Чуписа. — Сумы: Университетская книга, 1999. — 332 с.
16. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: Монографія. / М.О.Кизим, В.А.Забродський та ін. — Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2003. — 141 с.
17. Сосненко Л.С. Анализ экономического потенциала действующего предприятия: Монография. — М.: “Издательский дом “Экономическая литература”, 2003.— 208 с.
18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс” №87 від 31.03.99р.
19. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2001. — 152 с.